

La Gestalt: Quan la Psicologia va Descobrir les Formes

La Gestalt (o 'Psicologia de les Formes') no és exactament una teoria psicològica, sinó un 'paradigma', val a dir, una manera de plantejar i de resoldre problemes, que impregna tot el pensament alemany, tècnicament neokantià, de les primeries del segle 20.

Kant havia dit que per tal que l'experiència pogués ser compresa, calia que en la ment hi haguessin 'a priori', determinades estructures o, per així dir-ho, uns principis de classificació que la fessin comprensible. La Gestalt investiga aquestes estructures (formes) que fan possible la comprensió del nostre entorn.

El concepte de Gestalt (en alemany 'forma', 'totalitat', 'configuració') va ser teoritzat pel filòsof vienès Christian von Ehrenfelds (1859-1932) en un article de 1890, 'Über Gestaltqualitäten', en què s'explica que en l'acte de percepció no juxtaposem un munt de detalls diversos, sinó que percebem formes globals, que uneixen els elements entre ells. L'autor posava un exemple musical: quan recordem una melodia, no percebem un conjunt de notes, preses aïlladament. La melodia és una estructura global i és això el que recordem.

Aquest article va donar origen a tot un corrent de pensament. Segons la llegenda, l'any 1910, mentre viatjava en tren, el científic Max Wertheimer (1880-1943), va començar a preguntar-se perquè moltes vegades percebem coses que no es corresponen exactament amb el material que reben els nostres sentits. ¿Per què, de vegades, veiem imatges en moviment quan tan sols es tracta d'una seqüència d'imatges immòbils, com és el cas del cinema? Wertheimer per investigar això va baixar del tren, va comprar una joguina que serveix per veure figures fixes en moviment, un 'estroboscopi', i començà a preguntar-se per la relació entre les parts (cadascuna de les figures fixes de l'estroboscopi) i el tot (la percepció del moviment). Com que la paraula alemanya per dir 'forma' o 'tot' és 'Gestalt', la nova psicologia s'anomenà 'Gestaltheorie'.

Molt aviat s'afegiren a aquest moviment científics com Kurt Koffka (1886-1941) i, sobretot, Wolfgang Köhler (1887-1967) que durant la 1ª Guerra mundial investigà amb ximpanzés a Tenerife i publicà un famós article: 'La mentalitat dels micos' (1925), en què demostrava que en els grans simis la resolució de problemes suposa també la captació global d'una forma, és a dir, una nova visió de conjunt de la solució. Tant la intel·ligència com la memòria, procedeixen, doncs, per reestructuració del conjunt perceptiu.

L'axioma bàsic de la Gestalt afirma que 'el Tot és superior a la suma de les parts' o que 'la percepció del conjunt prima sobre els elements que el componen'. Frases com 'veure és preveure' o 'conèixer és reconèixer', resumeixen el sentit de la teoria.

La Gestalt és una teoria 'holística' i com a tal s'oposa a l'elementarisme (o postura 'analítica'). Per a les teories elementaristes, les dades primeres són les percepcions simples i la percepció va del més simple al més complex, o dels detalls al conjunt. De la mateixa manera que en física primer hi ha partícules elementals que s'associen, o que una societat és suma d'individus, també en la ment hi ha primer elements i després estructures. En canvi, les tesis holístiques fan una aproximació 'top/down' (de dalt a baix) a la percepció: el global antecedeix els detalls. També hi

ha teories físiques holístiques (els camps de forces fan emergir propietats noves) i sociologies holístiques (el grup i la cultura modifiquen els costums de l'individu). El sociòleg holístic més significatiu fou Leo Frobenius, que inicià els estudis culturals. La filosofia de l'escola fenomenològica (Husserl) recull aquest ambient.

Amb l'arribada de Hitler al poder els científics jueus de la Gestalt es veieren obligats a emigrar als Estats Units. Kurt Koffka hi marxà l'any 1924 i ja abans havia publicat un famós article 'Percepció: una introducció a la psicologia de la Gestalt', responsable en bona part que per a molta gent, la teoria gestàltica sigui només un joc sobre modificacions de forma i fons i figures que semblen una cosa però són una altra. Aquest equívoc encara impedeix valorar les aportacions de la Gestalt a la teoria de l'aprenentatge, la consciència, etc.

Els Estats Units eren dominats aleshores per les teories behavioristes i la Gestalt va aconseguir poc ressò. L'aportació més important de la teoria durant els anys de 1930 fou el concepte de 'pregnància' o 'bona forma', segons el qual totes les parts que constitueixen un camp perceptiu tendeixen a ser percebudes de la manera més organitzada possible, com a unitats 'tancades'. També als Estats Units es desenvoluparen 'teràpies Gestalt' centrades, bàsicament, en la valoració del present, amb Frederick (Fritz) Perls (1893-1970). Per a aquest metge, la psicologia havia de deixar de preguntar-se pel 'per què' dels patiments dels pacients per passar a plantejar-se el 'com'. Usant eines tan diferents com el teatre, el budisme zen o la semiòtica, Perls es tractava de crear espais per a que la persona s'adoni de quines són les seves vivències en el moment present. Un terapeuta gestàltic no interpreta, sinó que ajuda la persona a entendre el que li passa.